

VÍCTOR BALAGUER I MANUEL DE CABANYES

Oriol Pi de Cabanyes
expresident del Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu
Balaguer i exdirector del Museu Balaguer

30

Conferència pronunciada el dia 13 de juny de 2008, en commemoració del segon centenari del naixement del poeta Cabanyes, a la sala d'actes de l'Escola de la Universitat Politècnica a Vilanova i la Geltrú en acte coorganitzat per l'Aula d'Extensió Universitària del Garraf i l'Associació d'Amics de la Biblioteca-Museu Balaguer

Víctor Balaguer –que, més que cap altra cosa, va ser (i es va considerar sempre) un poeta- va admirar des de ben jove el poeta vilanoví Manuel de Cabanyes (1808-1833), el nom més destacat d'una generació d'escriptors en llengua castellana (la generació literària anterior a la seva) que expressen (els primers a tot l'àmbit hispànic) la nova sensibilitat romàntica.

De la mateixa manera que ells, Víctor Balaguer va començar a escriure en castellà, com era normal en una època en què la Renaixença, tot just iniciada, encara no havia desplegat tot el seu potencial de reconsideració de la llengua catalana com a llengua literària. Recordem, perquè és significatiu, que l'oda *A la pàtria* d'Aribau, celebrada com a *el toc de clarí* del moviment de la Renaixença, va ser donada a conèixer tot just una setmana després de la mort del poeta Cabanyes, que tenia només vint-i-cinc anys, aquell agost de 1833.

A falta d'un estudi que ressegueixi d'una manera més sistemàtica les influències de Cabanyes sobre la poesia del primer Balaguer, escoltem el ressò del famós *Perdón, celeste Virgen* de Cabanyes en el poema VIII de *Flores del alma* (1848), llibre que Balaguer –que té només 24 anys- signa amb el títol honorífic de *Poeta del Gran Teatro del Liceo* (el teatre líric barceloní inaugurat tot just l'any anterior).

Diu Cabanyes, adreçant-se a la seva particular “*donna angelicata*” petrarquiana:

*Perdón, celeste virgen,
si a tus honestos labios
arreaté de amor costoso un sí:
si a tu inocente pecho,
si a tus sueños tranquilos
turbé la calma plácida, perdón.*

Diu Balaguer:

*Perdóname, blanca rosa,
si fuera mi mano osada
a arrancarte del santuario
en que virginal morabas;*

*Perdona al amante fèrvido
que hoy llora sobre tu gala
y conquiste mi perdón
ese bautismo de lágrimas...!*

*Yo te volvería, rosa,
a tu virginal morada,
pero han manchado mis besos
la castidad que guardabas,
Y al seno de aquella virgen
que el corazón idolatra,
sólo debieras volver
como ella tan pura y casta!*

*Perdona, oh rosa, perdona
si en mi vértigo entusiasta,
le robé a tus blancos pétalos
la vida que alimentaban*

*Perdóname si por mí
yaces triste, marchitada,
y pues que el mundo nos niega
a mí luz, a tí fragancia,*

*A mí bienhechor rocío
que vivifica las almas,
a tí brisa arrulladora
que te agite con sus alas,*

*A mí consuelo, a tí sol,
a mí vida, a tí esperanza,
juntos los dos bajaremos
a negra tumba a buscarlas.*

Cabanyes presentava aquell seu onzè poema del seu únic llibre *Preludios de mi lira*- amb el títol enigmàtic d' "A..." i amb aquest encapçalament en tant que explicació de motiu:

*!Memoria inmortal de un momento de ilusión,
delirio y encanto! Nunca, nunca de mi alma te
borrarás; y mientras en ella esté grabada la imagen
de mi Julia, mientras sienta y aliente este agitado
corazón, serás tú el suplicio y la felicidad de mi
vida.*

Veiem com el 1833 Cabanyes relaciona la seva estimada real amb una Júlia, que és el nom de la protagonista d'un famós bestseller del XVIII, la novel·la sentimental *Julie ou la Nouvelle Héloïse* (1761) de Rousseau, autor que no convenia ni de citar en aquell temps de dictadura absolutista. I, casualitat o no, el fet és que a partir del 1851, Balaguer dóna a conèixer al *Brusi* (que és com era conegut popularment el *Diario de Barcelona*) uns comentaris de societat (en els precedents del que avui en diríem premsa rosa) precisament sota el pseudònim de *Julia*.

Passen els anys. I el 10 d'octubre de 1875 Balaguer ingressa solemnement com a acadèmic de la Real Academia de la Historia de Madrid amb un discurs sobre la història de la literatura catalana entesa com a literatura en llengua catalana, però on no s'oblida de citar també, entre els autors que coneix, perquè els té a la seva biblioteca, el poeta Manuel de Cabanyes. Recordem, perquè és indicatiu de l'elevada influència del seu paper com a polític en la seva consideració com a literat, que quan s'incorpora a la Real Academia de la Historia, Balaguer ja ha estat tres vegades ministre (d'Ultramar: dos mesos i mig -entre el 5 d'octubre i el 21 de desembre 1871-; de Foment: divuit dies, entre maig i juny de 1872, en tots dos casos regnant Amadeu I; i una altra vegada d'Ultramar -entre el 3 de gener i el 13 de maig de 1874, encara teòricament sota la 1ª República, però amb les Corts dissoltes i en la pràctica sota la dictadura del general Serrano, en la transició cap a la restauració de la monarquia borbònica).

D'aquell mateix any 1875 en què Balaguer esdevé acadèmic de la Historia és la vindicació de l'obra de Cabanyes que fa un home de lletres tan respectat i tan influent a la seva època com Marcelino Menéndez Pelayo.

L'*Oda a la memoria de Manuel de Cabanyes* (1875) de Menéndez Pelayo va ser publicada dins el seu llibre *Estudios poéticos*, (Madrid, Imprenta Central, 1878; reeditada a *Poesías, I. Estudios poéticos*, Madrid, CSIC, 1995). En aquestes estrofes que en transcriu la vindicació del poeta hi és ben explícita:

*Dulce Cabanyes, en humilde tumba
cubre tus restos el materno suelo:
sobre ella vela el numen de la lira...
el de la gloria duerme.*

*De la región eterna donde moras,
propicio acoge mi modesta ofrenda:
para cantarte, de tu lumbre un rayo
vierte sobre mi frente!
Tú la belleza con afán buscaste,
como a los griegos se mostró y latinos,
reina de sí la soberana idea,
reina del Pátrio mármol.*

*Ella tu esposa fue casta y desnuda,
y brotó de su seno fecundado
por tu abrazo viril, la forma indócil
luchando por la vida.*

*Libre como tu espíritu tu musa,
rima desdeña y números sonoros:
campo le diste que a extender bastara
su altivo pensamiento.*

*Dieron el tono a tus audaces himnos
de Ofanto el cisne, el águila del Tormes,
el férreo Alfieri, Fóscolo indomado,
y el prófugo Filinto.
Y cual la abeja del ameno Tibur,
flores libando en el vergel heleno,
docta y potente remontó sus alas
por tí la antigua estrofa.*

La poesia de Menéndez Pelayo, que traduirà al català Joaquim Rubió i Ors, acaba així, subratllant en lletra cursiva les picades d'ullet fetes amb versos concrets del mateix Cabanyes:

*No fué en la tierra el fin de tu camino;
aura del cielo enderezó tu nave,
á las de paz espléndidas moradas
donde inmortal reposas.*

*Breves y oscuros, de la tierra al seno
fueron tus días en quietud llevados,
sin que el clamor de la mentida fama
tu nombre pregonase.*

*Hoy, mientras ciñen profanos lauros
frentes vulgares, tu memoria muere.
!Oh, si en tu honor mi canto más durara
que mármoles y bronces!*

El 25 de febrer de 1883, Víctor Balaguer ingressa oficialment també com a acadèmic numerari de la Real Academia Española de la Lengua. El seu discurs de recepció : *Las literaturas regionales* té punts de contacte amb el que ja havia desenvolupat en el seu ingrès, vuit anys abans, com a acadèmic de la Historia.

En una de les sessions d'aquesta Real Academia de la Lengua, l'any 1885, Balaguer llegeix un treball sobre el poeta Cabanyes, per la memòria del qual demostrava sentir gran estima: *Manuel de Cabanyes. Estudio sobre este poeta, leído en sesión de la Real Academia Española* (dins *Discursos académicos y memorias literarias*, tom. VII de las *Obras Completas*, Madrid, Tello, 1885, pp. 325-350).

En aquest treball, més literari que acadèmic, Balaguer va posar per escrit les impressions d'una visita a la Masia en Cabanyes de Vilanova i la Geltrú.

Comença així:

*A poca distancia de Villanueva y Geltrú,
distancia que no excede en verdad de veinte á
veinticinco minutos, aparece la quinta, ó para
decirlo conforme al uso del país, la masía que fue
propiedad y morada del joven Manuel de
Cabanyes, arrebatado al mundo y á la gloria
cuando acababa apenas de cumplir sus cinco
lustros.*

Després de descriure'ns-en el camí d'accés, Balaguer diu que *és admirable el panorama* que s'hi veu des del baluard (*el terrero* en diu ell) de la casa: *Enfrente el Mediterráneo, el mar de los latinos, el mar azul del que un día se*

proclamaron reyes y señores los monarcas aragoneses (...)

Al pie, la noble villa que, como práctica muestra de floreciente vida, ve alzar sobre sus barriadas las torres de sus iglesias, las chimeneas de sus fábricas y la cúpula de su Biblioteca-Museo, patente revelación de que en aquel pueblo anidan los tres grandes gérmenes de la actividad humana: la fe, el trabajo y el estudio.

En torno, a derecha é izquierda, el valle, el valle risueño y encantador con todos sus esplendores y magnificencias, con la vid que llega hasta la cima de los montes brotando sobre sus mismas peñas, con bosques amenísimos y verjeles seductores, por entre los cuales asoman las torres y las casas, y las granjas de labranza, y las quintas de recreo, y las grandes masías que, con su agradable aspecto, fijan la mirada y embelesan el ánimo: lugares todos que conozco, que he recorrido, que me son familiares, y que desde aquí, desde mi posada de Madrid, distingo tan clara y perceptiblemente con los ojos cerrados, como los suyos abiertos puede ver el lector desde el terrero de la masía-Cabanyes.

Evocant la cambra mortuòria del poeta, escriu Balaguer en aquest mateix paper: *Recuerdo perfectamente, y permitaseme citarlo de pasada, el día en que este aposento vió penetrar á un grupo de poetas catalanes, y recuerdo también cómo todos se descubrieron ante el retrato y cómo uno de ellos, con voz entrecortada por la emoción y solemnidad del acto, leyó una de las más bellas poesías de Cabanyes.*

Quin poeta ho va recitar? No ho diu. Potser ell mateix?...

I quina poesia?... No ho especifica. Potser *A la luna*?...

*Cuán dulces llegan al alma
tus rayos, oh de la noche
reina hermosa,*

*mientras por el cielo en calma
llevas tu argentado coche
silenciosa! (...)*

*Mi turbio pecho descansa
también en sueño profundo,
y parece
que a tu ley suave y mansa
que obedece fiel el mundo,
obedece.*

*Fija en ti mi vista ardiente
yo te contemplo extasiado
y el gozar
vago que el ánima siente
al mortal labio no es dado
expresar(...)*

*Cuando a par de mi cabaña
sentado una noche amiga del estío,
armada de su guadaña
venga la muerte y me diga,
“ya eres mío”.*

*Oh, Luna!, en aquel momento
ay! alumbra por piedad
al que un día
joven, su lira y su acento
a ti, bondosa deidad, dirigía.*

*Y sobre tus rayos, rotas
las mortales ataduras
volará
mi espíritu a las ignotas
deseadas mansiones puras
de Jehová.*

La nit de l'1 al 2 de juliol de 1833, entre dotze i una, hi va haver un eclipsi de lluna, com ha constatat en el llunari de l'època l'estudiós de Cabanyes Xavier Solà: la lluna -plena- d'agost es va enfosquir. El poeta va escriure en aquesta avinentesa el seu poema. A penes quinze dies després va expirar. I conta la llegenda que en l'agonia es va fer obrir els finestrons d'on

s'ofegava, per respirar l'aire més pur i veure la lluna resplendent.

Quan des de la distància, Balaguer evoca la visita a la cambra mortuòria del poeta, que encara avui es conserva tal com era aleshores, escriu:

*Es el lecho en que murió el poeta.
Tal es la morada donde pasó su infancia y exhaló su último suspiro aquel autor de los Preludios de mi lira, que hoy, medio siglo después de su muerte, comienza á vivir, y para quien llega ya por fin la posteridad, de la cual ha sido heraldo y precursor D. Marcelino Menéndez Pelayo con la espléndida poesía que le dirige y publica á la cabeza de sus odas, epístolas y tragedias.*

I a continuació Balaguer es conjura en el mateix sentit i afirma, taxatiu:

El voto ardiente de Menéndez Pelayo, que escribía esta oda en Febrero de 1875, se verá realizado. Para Cabanyes, el oscuro y olvidado poeta catalán, está asegurada la gloria.

És a partir d'aquest moment del 1885 que Balaguer comença a pensar i a impulsar l'erecció d'una estàtua al poeta que havia de presidir l'entrada a la seva Biblioteca-Museu. El procés és llarg i costós (acabarà cinc anys després, el 1890, quan l'estàtua de Cabanyes sigui finalment inaugurada després de no poques vicissituds).

Seguim-ne el procés. El 1883, quan la Biblioteca-Museu es trobava encara en construcció, però quan s'escau el cinquantenari de la mort del poeta, Balaguer encarrega el retrat de Cabanyes en lloc preferent de la sobreronda de l'edifici al jove pintor Joan Llaverias.

Balaguer havia pensat que, seguint el retrat de Sinibald de Mas que es pot veure encara avui a

la cambra mortuòria del poeta, Llaverias *podría hacer el retrato de Cabanyes, suplicando a la familia de éste que permitiera a aquel sacar una copia del que existe en la Masía* (Balaguer en carta a Manuel Creus, 24.IX. 1883: ms. Creus/12, citat, com els altres manuscrits consultables a la institució, per Montserrat Comas al seu documentat llibre *La Biblioteca-Museu Balaguer, un projecte nacional català*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, p. 43). Sembla que Llaverias no s'hi va posar fins al juny de l'any següent, 1884, aprofitant les vacances a Vilanova (ho comenta Espoy a Balaguer en carta de 12.VI.1884: ms. Oliva/90).

Aquell 1884, tot just després de la inauguració de la Biblioteca-Museu, la Junta de prohoms que l'acomboiava (a la pràctica sempre de manera vicària, dubitativa i acomodant-se als desigs i fins als capricis de don Víctor) va acordar de crear una *galeria de vilanovins il.lustres*, els retrats dels quals decoren la part superior de la rotonda central, alhora que acordava també d'aixecar a l'atri de l'edifici dos pedestals destinats a sostenir les estàtues dels dos vilanovins més preclars: *el savi arquebisbe Fr. Francesc Armanyà i el poeta líric Manuel de Cabanyes*" (ho tradueixo de l'article sense signatura *Manuel de Cabanyes y la Biblioteca-Museo Balaguer*), dins *La Ilustración –revista hispano-americana* nº 521 (26.X. 1890).

L'any 1885, datada del 6 de febrer, una carta del patró Demetri Galceran al fundador posa de manifest, ben pocs mesos després de la solemne inauguració de l'establiment, les profundes divergències que es van covant en el si de la Junta:

Lo de V. a Pepe [Josep Ferrer Vidal] le dejó contentísimo, como pudo V. verlo por la que él escribió contestándola. Sigue cuidándose de la biblioteca; pero se desespera al ver que no le

acompañan los demás individuos de la junta, salvo honrosas excepciones. A mi no me sorprende: nuestra villa por el carácter de sus hijos, más parece bañarse en las aguas del Bósforo que en el mar azul de los latinos, que con tanta maestría describe V. en su estudio a Cabanyes (ms. 377/10).

Uns dies després d'aquesta carta, el 18 de febrer d'aquell mateix 1885, Balaguer escriu a Manuel Creus: *Lo de Cabanyes está haciendo un gran efecto en la Academia y me parece que moverá mucho ruido, pues hay debate largo, pero nada hay que decir sobre esto más que lo que digo...y es bastante por el pronto* (ms. Creus/47).

Balaguer prefereix ometre'ns els detalls dels previsibles malentesos, amb Cabanyes com a pretext, sobre la catalanitat literària. Pensem que aquell 1885 és el mateix any de l'anomenat *Memorial de greuges* presentat a la reina regent per un conjunt de representats de la societat civil catalana: el catalanisme es torna cada vegada més explícitament sobiranista i xoca amb els plantejaments més *subsidiaristes* del Balaguer ja acomodats al sistema de poder centrat a Madrid.

És en aquest context, ja consolidada la Restauració borbònica per mitjà del bipartidisme de conservadors i liberals, que Víctor Balaguer esdevé ministre per quarta vegada. De nou, ministre d'Ultramar, entre el 19 de maig de 1886 i el 14 de juny de 1888.

Cal tenir present que el quart nomenament de Balaguer com a ministre es produeix l'any de publicació de *Lo Catalanisme* de Valentí Almirall i en un context de creixents reclamacions de proteccionisme econòmic i també identitari per part d'una Catalunya civil cada cop més reivindicativa, i enmig d'un clima cada cop més hostil al catalanisme, tal com es fa evident el 8 de novembre de 1886 al discurs

inaugural del curs a l'Ateneo de Madrid per part del també poeta i polític Gaspar Núñez de Arce. I també cal tenir present que el cessament de Balaguer com a ministre es produeix un mes després que els Jocs Florals oficials de l'any 1888 han entronitzat la reina regent Maria Cristina com a reina de la festa i en què ha fet un important discurs *integrador* precisament Marcelino Menéndez y Pelayo.

És a partir que deixa de ser ministre, però quan encara conserva bona part de la seva capacitat d'influència en el lobby català amb interessos a Cuba, que Balaguer aconseguirà de tirar endavant el seu projecte d'erigir una estàtua al poeta Cabanyes. I bé cal constatar com resulta de paradoxal que mentre Balaguer ha estat un home clau en la política espanyola d'Ultramar el poeta es va mostrar sempre molt crític amb l'esclavisme i amb el sistema de dominació colonial, com pot observar-se en alguns dels poemes de *Preludios de mi lira*.

Al primer poema -*La independencia de la poesia*- ja es manifesta explícitament en contra de l'enriquiment esclavitzador:

*Lejos, ¡esclavos!, lejos. No sus gracias,
cual vuestro honor, traficanse y se venden;
no sangrisalpícados techos de oro
resonarán sus versos.*

*En pobre independencia, ni las iras
de los verdugos del pensar la espantan,
de sierva a fuer, ni, meretriz impura,
vil metal la corrompe.*

També en el segon poema dels Preludios -*El oro*-, Cabanyes, sempre decididament antimaterialista, al·ludeix a l'espòli d'Ultramar i ho escriu en temps en què era necessari escriure entre línies, durant les foscores de l'anomenada *dècada ominosa* quan ja s'han començat a produir les declaracions d'inde-

pendència d'algunes de les antigues colònies
espanyoles a Amèrica:

*Tú viste ufana el temerario arrojo
de tus hijos, ¡oh Hispania!
tú de sus manos recibiste altiva
la corona de América...
¡Joya fatal, jamás te ornara, oh Madre!,
y en extranjeras márgenes
de tu seno arrancados no murieran
por la flecha del Indio
y ¡oh dolor! por la espada de Toledo
tus malogrados jóvenes;
no en daño tuyo las peruanas sierras
en raudales mortíferos
del ansiado metal ríos brotaran,
que tus campiñas ópimas
convirtiendo cual lava abrasadora
en desiertas, en áridas,
corrieron a engrasar extrañas gentes:
y ¡oh! no fueras escarnio
de tus lejanos hijos, que abatida
mirándote, en sus ánimos
ingrato ardor que rebelión encienden
y con sus manos impías
la diadema a tu sien arrebatando:
“Esta sola la mácula”,
dicen, “borrar podrá que en nuestras frentes
vincularon los crímenes
de nuestros padres; tú ya no eres digna”.
De los Pampas al Méjico
un clamor – “¡Libertad!”- fieros arrojan.
Y los insoldables trozos quebrantados
en las simas de Océano
hunden ¡ay! que jamás sus presas vuelve.*

En el poema X de *Preludios de mi lira –Mi navegación-*, apareix una altra vegada la metàfora del mar com a l'espai-temps on transcorre la seva vida:

*¿Tanto afán y tan breve derrotero?,
¿siempre halagar a mercaderes sandios*

*y a malvados cuestores insolentes?,
¿siempre implorar la fuerza?*

*No; que en mi quilla corruptora plata
no he de traer de las peruanas costas:
ni he de llevar al Méjico rebelde
domeñadoras armas.*

*Y solamente al querer de mi destino,
sin ansia alguna de cambiar la suerte,
lanzo, joven piloto, mi barquilla
al piélagos espumoso.*

I, finalment, hauríem de considerar el poema XII, on Cabanyes pren *Colombo* com a subjecte poètic. És un poema llarg que es pot entendre com un clar precedent del primitiu poema dedicat a Colom amb què el gran Verdaguer – que en l'imaginari col·lectiu va substituir Balaguer com a *poeta de Montserrat* – es preparava ja per a *L'Atlàntida*.

Quan Balaguer és encara ministre, i en carta datada el 3 de setembre de 1887 (quan no fa ni tres anys que s'havia inaugurat la institució, i quan l'atri de la casa ja compta des d'aquell mateix any amb una estàtua de l'arquebisbe Armanyà), Manuel Creus i Esther, en nom de l'anomenada *Junta Directiva* s'adreça al fundador que viu a Madrid i que desitja una segona estàtua ara erigida en honor de Manuel de Cabanyes i li fa avinent, en una carta que diu molt de com anaven les relacions de reverencial vassallatge envers el fundador per part dels seus suposats representants locals, que, després d'*una larguísima sesión de la cual acordó dar á Vd. detallada cuenta para que se sirva resolver acerca de los extremos en ella tratados que crea oportuno. Ante todo se ocupó de la situación económica de la casa, la cual, triste es decirlo, no es nada halagüeña por cierto, pues visto el estado de lo recaudado y gastado (sin contar 1000 \$ que faltan entregar al escultor Fuxà, autor de la*

estatua Armanyà y los cuales podrán recuperarse de la suscripción á la Historia de Cataluña si es que el encargado de la misma no viene demorando por más tiempo como lo hace ahora la entrega de cantidades a cuenta) no tenemos un céntimo en caja (...) La Junta no encuentra, pues, medios con que atender a nuevos gastos y después de costear por suscripción el pedestal consabido, cree que a no encontrar Vd. la manera de proporcionarse fondos para el levantamiento de la ofrecida estatua a Cabanyes no habrá otro remedio que manifestar que por falta de recursos no puede anunciarse el prometido concurso(...)

La Junta siente vivamente tener que molestar su atención y de veras sentimos nosotros ser los encargados de dar incumplimiento a su acuerdo, pero la premura del tiempo” aconsella “muy procedente la ampliación del plazo de admisión hasta el día 28 de febrero próximo”, però sense modificar les condicions “por venir ella en contra de derechos creados, apareceria como un favoritismo para los concurrentes de última hora y ofrecer a estos peores condiciones ante el jurado que ha de colocar los modelos encima del pedestal que ha de sostener la estatua para juzgar con entero conocimiento de las condiciones que los avaloren(...)

La Junta acordó también de noticiar a V. que la suscripción abierta en esta villa, y que puede darse por cerrada, asciende a Pts. 2000, faltándonos por consiguiente para cubrir el coste de la estatua y del accésit, en el caso de que se concediera, Pts. 6.000, suma no despreciable que urge adquirir. Al efecto le rogamos haga V. con su proverbial bondad, los posibles esfuerzos para fomentar la suscripción en esta Corte, pues para impulsar la abierta o dispuesta a abrirse en Barcelona se nos comisionó al Sr. Benach y a mi (Fons Oliva, ms. 823).

Tot i aquesta desastrosa situació econòmica expressada gràficament amb un directe *no tenemos un céntimo en caja*, l'any següent, el

1888, i justament el dia 16 d'agost en què s'esqueia el 55è aniversari de la mort del poeta vilanoví, es constitueix una *Junta erectora de una estatua a Manuel de Cabanyes*, presidida per don Víctor mateix i que tenia com a secretari Manuel Creus i Esther, fill de Teodor Creus i Coromines i nét de qui havia estat home de confiança de la raó social *Fuster & Cabanyes* a començaments de segle, quan era molt boiant el comerç de vi i d'aiguardents cap als ports del mar del Nord i de la Bàltica.

Aquesta *Junta erectora* va convocar un concurs públic el 26 d'octubre d'aquell mateix any 1888. Però com que la situació econòmica era impracticable (i feia tan sols quatre anys que s'havia inaugurat la institució!) el concurs es va deixar desert (per estalviar-se l'import del premi). I només es va concedir un accésit de 500 pts. a l'escultor Torcuato Tasso i Nadal, el qual, molest per les incidències, no va acudir ni a recollir-lo.

Pensem que una carta adreçada al domicili madrileny de Balaguer amb membret de la *Junta erectora de una estatua a Manuel de Cabanyes* signada per Antoni Samà i per Manuel Creus i datada el 20 de desembre d'aquell 1888 (i que curiosament no es trobava en l'epistolari Balaguer, com semblaria correspondre, sinó entre els documents conser-

vats per Joan Oliva i Milà recentment ingressats a la institució) ja sotmetien a Balaguer (d'una manera de tota evidència patètica i que diu molt de com anava i de com ha anat sovint la gestió de la casa) *la conveniencia de alargar el plazo de admisión de modelos i en vista de los deseos por V. formulados i de la necesidad de saber a qué atenernos respecto a la proyectada estatua a Cabanyes y a la situación financiera en que nos encontramos, han hecho imposible demorar por más tiempo, en espera de si nos favorecía con su deseada visita, poner en su conocimiento el estado real y positivo de la casa* (Fons Oliva, ms. 833).

Estalviem-nos els detalls de la no resolució del primer concurs (per comprensibles raons d'estalvi de la despesa), amb el consegüent escàndol, els marrameus públics d'alguns concursants desaiñats i la dimissió de dos membres del jurat que hi figuraven com a artistes i que no es devien avenir a les raons prosaiques dels canvis precipitats de normativa.

L'abril de 1889 es va convocar un nou concurs per resoldre la situació creada. I el premi es va adjudicar a l'escultor Damià Campeny, que va obtenir les 7500 pts. del premi. El jurat estava ara ja íntegrament format de persones de tota confiança de la institució. El presidia Jeroni Granell, l'arquitecte de la Biblioteca-Museu i en formaven part Bonaventura Pollés, Pepe Ferrer i Soler, Francesc Ferrer Ferret i Manuel Creus i Esther com a secretari.

Per tirar endavant econòmicament el projecte, aquell 1889 Víctor Balaguer impulsa i participa a la iniciativa ciutadana d'erecció d'una estàtua a Manuel de Cabanyes. Costen d'aconseguir els recursos. A més a més, aquell 1890 la institució travessa una forta crisi. El 30 de maig d'aquell any la Junta Directiva, que presideix el mateix fundador, escull com a nou president –i per unanimitat– Josep Ferrer Soler, però tres dies més tard aquest diu que no el pot acceptar.

I el 15 d'agost d'aquell 1890 diu en carta a don Víctor que li han ofert la representació política del districte i que *he tenido por conveniente aceptarlo*. L'enrabiada de Balaguer (que se sent traït perquè promouen Ferrer Soler els del comitè conservador de Barcelona, on Balaguer té els grans enemics polítics) és colossal.

Sigui com sigui, el procés d'erecció de l'estàtua a Cabanyes ha tirat endavant i s'inaugura el 26 d'octubre de 1890, en plenes turbulències i amb un Balaguer emocionat que no trigarà a presentar la seva pròpia dimissió com a president.

Abans de l'acte inaugural de l'estàtua una comitiva presidida per l'alcalde del moment (el nom del qual, Josep Maria Soler i Alegret, avui ja no diu res a ningú) es va dirigir a la casa natal del poeta, al carrer del Comerç, i es va descobrir una làpida commemorativa a la façana que dóna a la plaça de la Verdura, que deia (ho tradueixo): *En aquesta casa, el 1808, va néixer el poeta Manuel de Cabanyes*.

A les cases consistorials, a la casa natal, a la biblioteca-museu, a les societats culturals i recreatives, així com en algunes cases particulars, hi havia domassos als balcons en senyal de festa grossa.

A dos quarts de cinc de la tarda d'aquell 26 d'octubre de 1890 es va enretirar el vel que cobria l'estàtua del prohoms i tot seguit es va procedir a una solemne sessió literària, presidida per don Víctor en la seva ben curiosa triple qualitat de president de la junta erectora que donava la peça, de president de la institució que l'acollia i de representant de la Real Academia Española de la Lengua.

Entre d'altres representants, hi havia Josep Yxart per l'Ateneu Barcelonès i Francesc de S. Maspons i Labròs en nom de la Reial Acadèmia de Bones Lletres.

Aquell dia es va lliurar el diploma d'honor acordat a l'escultor Josep Campeny. I no va recollir l'accèssit que li corresponia, segurament més que molest pel procediment que li havia furat el premi en el primer concurs de projectes, l'escultor Torcuato Tasso (que és precisament el fill de l'editor d'una revista com *La Ilustración* –revista hispano-americana que dedica a la Biblioteca-Museu i al memorial Cabanyes el seu número 521 que va sortir justament aquell mateix dia de la festa).

Recapitem, ja per anar acabant. La posteritat de Cabanyes va quedar assegurada gràcies, en primer lloc a Joaquim Roca i Cornet, l'editor de les seves *Producciones escogidas* (1858) que es van publicar en el vint-i-cinquè aniversari de la seva mort prematura, i també gràcies a Manuel Milà i Fontanals, que ja el 1854, exactament el 25 i el 19 d'abril de 1854, l'evocava en dos articles publicats al *Diario de Barcelona* sota el títol d'*Una página de historia literaria*.

Però la posteritat de Cabanyes es va veure assegurada sobretot per Menéndez y Pelayo, el gran erudit, que li va dedicar aquella sentida oda i, més endavant, unes quantes referències elogioses al seu important estudi *Horacio en España* (1877).

S'hi afegeix Balaguer, que ja evoca Cabanyes en el seu discurs d'ingrés a la Real Academia de la Historia tot just vuit mesos després de l'oda de Menéndez Pelayo. I, una mica més endavant, el gran poeta mallorquí Costa i Llobera, que li dedica la tercera de les seves poesies *Horacianes* (1906), després de les que dedica a Horaci i a Virgili.

En el seu discurs a l'Academia de la Lengua de 1885 Víctor Balaguer deia que la vida de Manuel de Cabanyes era curta, i la resumia en

poques línies. *A esto queda reducido cuanto hay que consignar sobre la vida pública de aquel joven é insigne poeta. Para Manuel de Cabanyes se ha efectuado, pues, un verdadero milagro en estos tiempos, en que se ha visto a no pocas medianías usurpando el derecho de legítimas reputaciones, alzarse sobre el pavés con el peligroso auxilio de inhonestas parcialidades y la criminosa complicidad de sociedades de socorros mútuos para comunes alabanzas.*

Y digo que con él se ha efectuado un verdadero milagro, porque vivió y murió desconocido en un rincón de aldea, sin que nadie se fijara en él, debiéndose sólo la fama que hay tienen ya sus poesías a su propio y exclusivo mérito, que ha ido pausadamente labrando en la opinión y abriéndose camino, sin el apoyo de la prensa, sin necrologías apoteósicas ni artículos laudatorios, sin gacetillas ni reclamos, sin certámenes ni valedas literarias, sin artículos críticos, finalmente, pues los tres únicos que en el largo espacio de medio siglo se han publicado (...) hubieron de pasar sin eco.

Los Preludios de mi lira, verdadero canto del cisne, aparecieron cuatro o cinco meses antes de morir su autor. Publicáronse en Barcelona bajo el velo del anónimo, y he oído decir, y tengo por cierto, que no hubieron de venderse del libro más allá de diez o doce ejemplares. La obra se presentaba desprovista de todo realce, sin nombre de autor, como huérfana y abandonada(...)

El libro de los Preludios de mi lira, que forma un opúsculo de pocas páginas, hubo, pues, de emprender su camino solo, aislado, sin protectores, desprovisto de todo, desheredado de bienes y de amigos, pues los escasos que el autor tuviera no podían menos de mostrarse tímidos, recelosos y hasta desconcertados ante la aparición de una obra, fruto de un joven, casi un niño, que tenía la osadía de lanzar al arte por sendas desusadas, cuando no desconocidas.(...)

Es indudable también que Cabanyes, por su anhelo de concisión y sobriedad, condiciones más propias del catalán que del castellano, se toma a veces algunas libertades y hace uso de modismos y vocablos o anticuados o poco conformes con la índole de la lengua, a lo cual le impulsaban principalmente sus aficiones latinas; pero esto, que podrá ser un defecto, prueba también la independencia de su genio, que era realmente superior y que campeaba con toda libertad, holgura y gallardía, rompiendo trabas y estorbos, sólo sujeto á la idea y á la belleza encarnada en la forma.

Dije antes que no pertenecía el libro de Cabanyes al género de esos que componen las henchidas bibliotecas de la literatura fácil, de esos que se escriben sin meditación ni estudio, sin arte ni crítica, para los cuales no se necesitan ni vigiliias prolongadas, ni observacions profundas, ni lecturas constantes, ni trabajo formal, ni nada de lo que es difícil; libros, en fin, que no por hacerse sin tiempo, no tarda el tiempo en abandonarlos.

No; Cabanyes era un poeta, un verdadero poeta, de genio singular y con personalidad marcada, de concepción poderosa y propia, espontáneo y vigoroso, pensador y profundo, con el sentimiento del arte, con versos a veces más medidos que modelados, adjetivando como Horacio, que es quien mejor supo hacerlo en el mundo, y uniendo a la belleza de la forma y a la gallardía de la frase la audacia meditada, y no aventurera, del concepto.

Este es el poeta sobre el cual me permito llamar la atención (...), un simpático recuerdo (...) al joven poeta de comienzos de este siglo, olvidado allá en un rincón de la tierra catalana donde espera hace medio siglo en su humilde tumba a que llegue para su honrada memoria el día de la luz y de la justicia.

Memòria, llum i justícia a les quals el mateix Balaguer va contribuir extraordinàriament vinculant la seva figura a la Biblioteca-Museu.

He dit –o escrit– en una altra ocasió que Víctor Balaguer va sentir-se cridat a situar la seva fundació a Vilanova (evidentment entre d'altres molt poderoses raons, entre les quals la llarga fidelitat dels seus electors) perquè Vilanova havia estat la pàtria del poeta Cabanyes.

Així es pot deduir, sense distorsió, del que el mateix Balaguer, molt cap al final de la seva vida, declarava al seu escrit *La Biblioteca-Museo de Villanueva y Geltrú* (dins *Epistolario. Memorial de cosas que pasaron*, vol. I, Madrid, 1893):

Réstame decir ahora por qué elegí para mi fundación el pueblo de Villanueva y Geltrú en lugar de Barcelona, que es mi cuna y mi ciudad siempre querida. (...) ¿Por qué entre Barcelona y Villanueva y Geltrú, he preferido este último lugar para establecimiento de la Biblioteca-Museo?(...)

Barcelona tiene monumentos bastantes para su gloria y centros sobrados de instrucción para su cultura (...) Villanueva y Geltrú, al contrario, estuvo sola y aislada.(...) Hoy ya no es así. Villanueva y Geltrú está llamada a ser. Y será.

La cuna de Manuel de Cabanyes, del primer poeta español que en este siglo intentó y realizó la empresa de encerrar la musa romántica dentro del antiguo y severo molde de los clásicos, es una población especial, de carácter propio y de fisonomía propia, conscientemente impregnada del espíritu moderno, y que marcha, por la ancha vía del progreso, a la conquista de su porvenir, conducida por su aristocracia del trabajo.

Víctor Balaguer i Manuel de Cabanyes viuen encara, després de morts, agermanats per la poesia. Una poesia que, en el millor dels casos, aspira a eternitzar l'ésser humà, a fer *come l'uom s'eterna*, tal com diu el Dant a la seva divina *Commedia*. Honor i glòria als poetes!

Que la seva memòria perduri.